

Література

1. «Агрохолдинг Україна» поглине «Вишва Ананда». [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://economics.unian.net/rus/detail/5145/>.
2. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / Андрійчук В.Г. // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 3—9.
3. Глущенко О. Агрохолдинг «Авангард» метить в монополісти? [Електронний ресурс] / О. Глущенко. — Режим доступу: http://kh.ric.ua/vse_novosti/biznes_i_ekonomika/agroholding_avangard_metit_v_monopolisty/
4. Голубева А. «Ренессанс Групп» крепко стоит на земле». [Електронний ресурс] / А.Голубева // Коммерсант-Україна. — 2010. — № 31. — Режим доступу: http://www.ukrtdprom.com/digest/Renessans_Group_krepko_stoit_na_zemle.html.
5. Форма статистичної звітності 50 с/г за 2008 р. — К.: Держкомстат України. — 2008.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011 р.

УДК 338.43.02

Н. С. Золотарьова, канд. екон. наук, доцент,
І. В. Ткач, старший викладач,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОЗВИТКУ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

У статті розкрито необхідність здійснення державної політики, спрямованої на розвиток селянських господарств в Україні. Визначено роль селянських господарств у реалізації аграрної політики. Окреслено основні напрями аграрної політики щодо розвитку селянських господарств.
Ключові слова. Аграрна політика, селянське господарство, продовольча безпека, органічне землеробство, державна підтримка.

В статье раскрыта необходимость осуществления государственной политики, направленной на развитие крестьянских хозяйств в Украине. Определена роль крестьянских хозяйств в реализации аграрной политики. Определены основные направления аграрной политики по развитию крестьянских хозяйств.

Ключевые слова. Аграрная политика, крестьянское хозяйство, продовольственная безопасность, органическое земледелие, государственная поддержка.

In this article the need for public policy aimed at development of farms in Ukraine is justified. The role of farms in the implementation of agricultural policies is defined. The main directions of agrarian policies on the development of farms outlined.

Key words. Agricultural policy, farming, food safety, organic farming, government support.

Комплексна і науково обґрунтована аграрна політика держави є основоположним чинником стабільного розвитку агропромислового комплексу та забезпечення продовольчої безпеки країни. Особливої ваги це питання набуває в умовах світового та регіонального дефіциту продуктів харчування.

В останнє десятиріччя чільне місце у забезпеченні внутрішнього ринку України і задоволенні попиту населення на деякі види сільськогосподарської продукції посідають селянські господарства. Зважаючи на те, що суспільний сектор не може цілком задовольнити всі потреби населення в продуктах сільськогосподарського виробництва, важливість діяльності селянських господарств як складової частини агропромислового комплексу країни значно зростає.

Роль селянських господарств важко переоцінити: вони виробляють додаткову сільськогосподарську продукцію; беруть участь у процесі відтворення робочої сили; забезпечують підвищення рівня життя сільського населення через підвищення рівня їх доходів та збільшення матеріального споживання; сприяють поліпшенню рівня забезпечення міського населення продуктами харчування тощо.

Крім економічних, селянські господарства виконують і важливі соціальні функції — забезпечують відтворення робочої сили, збереження самобутніх соціальних традицій та духовний розвиток сільських жителів.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день існує значна кількість науково обґрунтованих, фундаментальних досліджень щодо державної аграрної політики. Існує ряд законодавчих актів та нормативно-правових документів, які регулюють відносини в аграрній сфері; незважаючи на це, становище українського села залишається кризовим, що впливає на значний ріст цін на продовольчі товари, або й взагалі їх відсутність на продуктових полицях.

Водночас, у чинному законодавстві України поза увагою залишаються соціально-економічні потреби селянських господарств. Як наслідок, недостатнє розуміння теоретичних основ функціонування селянських господарств призводить до величезних економічних втрат у країні.

Аналіз публікацій. Обґрунтуванню напрямів державної аграрної політики, спрямованої на забезпечення розвитку особистих селянських господарств в Україні, присвячені праці В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдуцького, С.І. Демяненка, Г.В. Довбиша, С.О. Ковальнової, П.Т. Саблука, Г.В. Спаського, А.А. Хвасенка, М.Й. Хорунжого, В.В. Юрчишина та інших науковців. У працях вітчизняних науко-

вців здебільшого присвячено увагу створенню та реалізації аграрної політики в цілому для галузі [1—3], також є багато публікацій щодо розвитку аграрної політики у зв'язку із створенням агрохолдингів [4, 5]. При цьому залишається невирішеним питання реалізації аграрної політики щодо розвитку селянських господарств.

Постановка цілей. Метою написання статті є спроба окреслити основні напрямки аграрної політики щодо розвитку селянських господарств.

Виклад основного матеріалу. Аграрна політика — це комплексна діяльність держави спрямована на забезпечення правових та соціально-економічних умов існування та розвитку сільського господарства країни.

Державна політика передбачає, насамперед, свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов розвитку селянських господарств, а, також — створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які мають залучатися на пільгових засадах або безкоштовно. Сучасне правове забезпечення функціонування і розвитку селянських господарств регулюється Законом України «Про особисте селянське господарство», Конституцією України, Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Основні засади державної аграрної політики визначаються Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV [6] (далі Закон № 2982) та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 [7].

Згідно із ст. 2 Закону 2982 державна аграрна політика спрямована на досягнення таких стратегічних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі [6]. Схожі цілі зазначаються і в науковій літературі. Так М.Й. Хорунжий, вказує на те, що аграрна політика має забезпечувати такі глобальні цілі:

— забезпечення населення продовольством за доступними цінами, тобто гарантування продовольчої безпеки;

— створення необхідних організаційно-економічних умов для стабільного розвитку аграрного сектору;

— мобілізація всіх можливих джерел отримання продовольства за рахунок вітчизняного виробництва;

— сприяння відтворенню природних чинників і збереженню навколишнього середовища;

— зміцнення ролі й авторитету в суспільстві села й селянина та розв'язання їхніх соціальних проблем [3, с. 11].

У досягненні поставлених цілей поряд з великими аграрними господарствами знану роль відіграють селянські господарства. Щодо забезпечення продовольчої безпеки, то за даними Держкомстату України «господарствами населення у 2010 р. вироблено 97,4 % картоплі, 90,2 % баштанних культур, 88,1 % овочів, 83,6 % плодів і ягід, 24,2 % зерна, 17,5 % соняшнику та 7,9% цукрових буряків. Крім того, у господарствах населення зосереджена значна частина поголів'я худоби та птиці: на початок 2011 р. вони утримували майже дві третини (66 %) поголів'я великої рогатої худоби (у т.ч. корів — 77,6 %); 54,5 % свиней; 82,8 % овець та кіз; 45,8 % птиці всіх видів» [8].

На нашу думку, саме селянські господарства та їх члени є носієм української самобутності, культурних та духовних традицій. Відродження та збереження українських традицій, крім культурних благ для всього суспільства може принести ще й додаткові економічні блага для селянства у вигляді доходів від зеленого та сільського туризму.

Ще однією нагальною проблемою, якій повинна приділятися значна увага при формуванні державної аграрної політики, є забезпечення якісних характеристик продуктів харчування. Одним із шляхів покращення якості продуктів харчування є органічне сільське господарство.

За визначенням Міжнародної федерації сільськогосподарського органічного руху (IFOAM) «органічне сільське господарство — виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому уникається використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного» [9].

У процесі розвитку органічного сільського господарства в Україні значну роль мають відігравати селянські господарств-

ва. Цікавою є думка про те, що «найбільш слабе місце вітчизняного сільського господарства — розвал села можна перетворити на його головну конкурентну перевагу, якщо орієнтувати сільськогосподарські підприємства на вирощування екологічно чистої (органічної) сільгосппродукції. Адже те, що частина земель не використовувалася (за умовами органічного виробництва перед його початком 2—3 роки землі повинні відпочити і самоочиститися), а скотарство та землеробство отримували недостатнє фінансування, що до цього часу не дозволило їм перейти на передові технології вирощування тварин, і створило найкращі в Європі передумови для вирощування органічної продукції на сільськогосподарських землях України» [10].

Впровадження селянськими господарствами органічного сільського господарства призведе до ряду позитивних наслідків, серед яких:

- підвищення конкурентоспроможності селянських господарств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку,
- збільшення рівня доходів членів селянських господарств;
- збільшення рівня зайнятості в сільській місцевості;
- збереження навколишнього середовища;
- впровадження енергозберігаючих та ґрунтозахисних технологій;
- забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування.

При цьому держава повинна забезпечити законодавчу та нормативно-правову основу діяльності в сфері органічного виробництва. Нажаль цього ще не сталося, 20 травня 2011 року Президент України відхилив ухвалений Верховною Радою Закон «Про органічне виробництво» та повернув його зі своїми пропозиціями для повторного розгляду до парламенту [11].

Питання державної підтримки селянських господарств на сьогодні є нагальним. В літературі економічного та юридичного спрямування існує достатня кількість публікацій з цього приводу. Спільне в них — обов'язковість створення відповідної законодавчої бази, яка б визначала правові засади діяльності селянських господарств.

На законодавчому рівні слід розмежувати селянські господарства на товарні та особисті. Державна підтримка повинна надаватись селянським господарствам із врахуванням специфіки їх діяльності. Підтримка селянських господарств товарного спрямування може здійснюватись шляхом забезпечення їх

безпосереднього доступу до ринків збуту продукції, а також шляхом дотацій та квотування виробництва їх продукції. Разом з цим, такі господарства мають визнаватись суб'єктами підприємницької діяльності, і їх діяльність повинна підлягати оподаткуванню.

Щодо державної підтримки особистих селянських господарств, то вона має здійснюватись шляхом створення соціальної та виробничої інфраструктури в сільській місцевості. Зокрема, мають створюватись ветеринарні, зоотехнічні, агрономічні та інші дорадчі служби, які б допомагали підвищувати ефективність діяльності селянських господарств, при цьому діяльність таких служб повинна фінансуватись частково за рахунок коштів державного бюджету, а частково за рахунок тих податків, які будуть сплачувати селянські господарства товарного спрямування. Не менш важливим є питання соціального захисту членів селянських господарств, їх участь у системі державного соціального страхування та пенсійного забезпечення.

Ще одним важливим аспектом і рушійною силою впровадження державної аграрної політики є самі селянські господарства. На нашу думку, той підхід, коли держава, партії чи політичні лідери повинні дбати за інтереси суспільства (в тому числі і селянських господарств), на сьогодні не діє. Аграрії повинні самостійно відстоювати свої інтереси, шляхом створення об'єднань суспільного чи політичного характеру (суспільних організацій та політичних партій).

Селянські господарства повинні захищати свої інтереси на всіх рівнях влади. Так, на місцевому рівні селянські господарства можуть делегувати своїх представників до органів місцевої влади (міських, сільських чи селищних рад). На загальнодержавному рівні селянські господарства повинні захищати свої інтереси спільно з представниками великого аграрного бізнесу.

Комплекс практичних заходів державного управління щодо розвитку селянських господарств доцільно зосередити у таких основних напрямках:

1. Юридичний:

— розмежування селянських господарств товарного спрямування та особистих селянських господарств, визначення їх організаційно-правового статусу;

— визначення системи оподаткування, обліку та звітності різних типів селянських господарств;

— закріплення соціальних гарантій щодо пенсійного та соціального забезпечення членів селянських господарств;

— створення та нормативно-правове забезпечення ринку землі в Україні;

— нормативно-правове регулювання діяльності в сфері органічного виробництва.

2. Організаційний:

— покращення умов збуту сільськогосподарської продукції;

— створення соціальної та виробничої інфраструктури в сільській місцевості;

— інформаційно-консультативне забезпечення селянських господарств;

— залучення кваліфікованих кадрів на село;

— сприяння розвитку кооперативних зв'язків селянських господарств;

— квотування сільськогосподарського виробництва. Особливої уваги потребує квотування обсягів вирощування генетично модифікованих та технічних культур;

— підтримка виробництва органічної продукції;

— організаційне вдосконалення системи державної підтримки.

3. Фінансовий:

— надання дотацій на виробництво соціально-важливих видів сільськогосподарської продукції;

— надання адресної виробничої фінансової підтримки селянських господарств.

4. Соціально-культурний:

— розвиток та підтримка української мови;

— розробка та впровадження програм щодо підтримки талановитої сільської молоді;

— створення позитивного іміджу українського села як у межах країни, так і за кордоном.

Результатом державної підтримки селянських господарств повинно стати: підвищення рівня товарності селянських господарств, зростання конкурентоспроможної продукції, рівня зайнятості в сільській місцевості тощо.

Висновки. Селянські господарства виконують важливу роль у забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловості сировиною. Зважаючи на відсутність належного правового регулювання діяльності таких господарств, виникає ціла низка питань, що уповільнює розвиток цієї організаційної форми господарювання на селі.

Реалізація державної політики підтримки селянських господарств в рамках державних і регіональних цільових програм

надасть змогу створити альтернативні канали розподілу продукції агропромислового комплексу та постачання матеріально-технічних ресурсів, наситити споживчий ринок якісною та дешевою продукцією місцевих товаровиробників, переорієнтувати оптову ланку на потреби власників селянських господарств. І як результат — здешевлення продуктів харчування для соціально незахищених верств населення, зниження соціальної напруженості в регіонах, підвищення реальних доходів сільських жителів, що відповідає державним та особистим економічним інтересам.

Література

1. *Андрійчук В.Г.* Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
2. *Гайдуцький П.І.* Україні потрібна нова аграрна політика / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. — 2005. — № 10. — С. 3—7.
3. *Хорунжий М.Й.* Аграрна політика: підручник / М.Й. Хорунжий. — К: КНЕУ, 2010. — 321 с.
4. *Дем'яненко С.І., Меєрс В., Джонсон Т., Зоря С.* Зміна фокусу аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед / Дем'яненко С.І. [та ін.]. — К.: КНЕУ, 2005. — 172 с.
5. *Хорунжий М.Й.* Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 64—67.
6. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2982-15>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF>.
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Міжнародна федерація сільськогосподарського органічного руху (IFOAM) [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ifoam.org/growing-organic/definitions/sdhw/pdf/DOA_Ukrainian.pdf
10. *Зайчук Т.О.* Виробництво екологічно чистих продуктів харчування як стратегічний напрямок розвитку України / Т.О. Зайчук // Економіка і регіон. Полтава: ПолтНТУ, 2009. — № 1.(20) — С. 100—105.
11. Верховна Рада України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38338

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.